

محمود بینا مطلق

استاد گرامی دکتر محمود بینا مطلق (/ بینای مطلق) (زادهٔ ۱۳۱۷ ه.ش.، تهران)، استاد ریاضیات و فلسفه و استاد بسیاری از استادان کنونی ریاضی هستند. ایشان سال ۱۳۴۸ دکترای فلسفه را از دانشگاه گوتینگن آلمان، و سپس در سال ۱۳۵۱ فوق‌لیسانس ریاضی (گرایش هندسه) را از دانشگاه لوزان سوئیس اخذ کردند. دکتر بینا پس از چند سال تحقیق و تدریس در دانشگاه لوزان سوئیس، با تاسیس دانشگاه صنعتی اصفهان در سال ۱۳۵۶ عضو هیات علمی دانشکده علوم ریاضی این دانشگاه شدند و در اردیبهشت ۱۳۸۴ به بازنشستگی نائل شدند. دکتر بینا به زبان‌های عربی و انگلیسی و آلمانی و فرانسه مسلط، و با زبان‌های سانسکریت و یونانی و لاتین آشنا هستند.

ایشان، به‌جز درس‌های پایهٔ ریاضی، درس‌های تخصصی گوناگونی را در دانشکده علوم ریاضی تدریس کرده‌اند مانند: هندسهٔ دیفرانسیل، هندسهٔ منیفلد، توپولوژی جبری، نظریهٔ مجموعه‌ها، منطق ریاضی پیشرفته و نظریهٔ کاتگوری. همچنین سال‌ها دو درس تاریخ علم و فلسفهٔ علم را با استقبال فراوان دانشجویان دانشگاه ارائه می‌داده‌اند.

البته در دانشگاه‌های دیگر نیز مانند دانشگاه اصفهان، صنعتی شریف، دانشگاه هنر و دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، دروس تحصیلات تکمیلی فلسفهٔ علم و آثار افلاطون و فلسفهٔ یونان و زبان لاتین و فلسفهٔ هنر را بارها تدریس کرده‌اند.

دکتر بینا، یکی از باورمندان به سنت‌گرایی (Traditionalism) بلکه از اساتید صاحب‌نظر این مکتب معرفتی-فرهنگی هستند. (با بنیادگرایی (Fundamentalism) اشتباه نشود). سنت‌گرایی رویکردی در فلسفه، حکمت، اخلاق و هنر است که در پی احیای معرفت و حکمت به معنای قدسی است، و نسبت به علم صرفاً تجربی و مدرنیته و فلسفهٔ جدید غرب موضعی به‌شدت انتقادی دارد. باور بنیادین و مرکزی در این مکتب اعتقاد به حضور یک حقیقت فراطبیعی مشترک، جاویدان و جهانی در بطن سنت‌های معتبر دینی می‌باشد (وحدت درونی ادیان).

چند نظریه‌پرداز برجستهٔ معاصر سنت‌گرایی عبارتند از:

- رنه گنون (Rene Guenon) (۱۸۸۶-۱۹۵۱ م.) - فرانسوی
- تیتوس بورکهارت (Titus Burckhardt) (۱۸۸۴-۱۹۰۸) - آلمانی سوئیسی‌تبار
- آننده کوماراسوامی (Ananda Coomaraswamy) (۱۸۷۷-۱۹۴۷) - سریلانکایی-انگلیسی-امریکایی
- فریتیوف شوآن (Frithjof Schuon) (۱۹۰۷-۱۹۹۸) - سوئیسی آلمانی‌تبار

از ایرانی‌ها استاد فلسفه دکتر غلام‌رضا اعوانی (که همشهری ما و اهل سمنان است) و دکتر سید حسین نصر از باورمندان و مبلغان سنت‌گرایی هستند. ولی در کنار اینها - از دید من - سنت‌گرای اصیل و پابند و خبره، دکتر محمود بینا مطلق است. هم به لحاظ اساتیدی که در آلمان و سوئیس دیده است و هم تسلط بر مباحث گوناگون فلسفه و دین و قرآن و اخلاق و فلسفه علم و منطق و ادبیات و هنر و ریاضیات - و اضافه کنم تسلط بر آراء و افکار افلاطون - و هم تسلط یا آشنایی با حدود هفت زبان، و افزون بر همه اینها "سلوک سنتی در زندگی".

سال ۱۳۸۷ نشریه هفت آسمان، که از نشریه‌های دانشجویی دانشگاه صنعتی اصفهان بود - و دولت مستعجلی داشت - گفت‌وگوی پرباری با دکتر بینا انجام داد که هم اکنون در چند وب‌گاه بازنشر شده است. دو بند از گفت‌وگو، بیانگر شمه‌ای از باورهای دکتر بینا، چنین است:

- برای هر قومی وجهه‌ای از راه تقرب به خداوند نهاده شده و هر کس باید از همان راهی که در پیش روی اوست، در نیکوکاری بر دیگری سبقت بگیرد و این دستور خدا هم هست، می‌فرماید: و لكل وجهه هو مولیها فاستبقوا الخیرات (بقره، ۱۴۸). این آیه و آیه مکمل آن در سوره مائده که می‌فرماید: ولو شاء الله لجعلکم امه واحده ولكن لیبلوکم فی ما اتیکم فاستبقوا الخیرات (مائده، ۳۱) بر این حقیقت دلالت دارند که اولاً کثرت سفرا خواست الهی است چرا که کان الناس امه واحده و لیکن دور زمان اقتضا داشته است که کثرت محقق شود. دیگر این که در این میان سخن از مسابقه است: فاستبقوا الخیرات. و در مسابقه هم، برای آن که عادلانه باشد، همه باید از شرایط یکسانی برخوردار باشند.

- حقیقت اصلی، یعنی خداوند، یگانه است، ولی دریافت‌کنندگان این حقیقت در شرایط مختلف زمانی، زبانی، و قومی قرار دارند. اصل دین همان حقیقت واحد است. توحید، نبوت و معاد نه است. یعنی همه ادیان الهی دارای این سه مؤلفه اند.

ما که می‌گوییم اصول دین سه تاست: توحید، نبوت، و معاد، اینها نه اصول دین اسلام، بلکه اصول «الدین» است. یعنی همه ادیان الهی دارای این سه مؤلفه اند. همه ادیان الهی توحید، یعنی حقیقت الهی، را دارند؛ و بین انسان و خداوند هم رابط لازم است، و بین انسان و خداوند هم رابط لازم است، چنان که هر دینی بنیانگذاری دارد، و این بنیانگذاران به اندازه کافی با هم شباهت دارند که بتوان آنها را به‌عنوان یک مقوله گرفت. در هیچ دین الهی زندگی فی نفسه هدف نیست بلکه در پی آن مرگ و معاد است. پس توحید، نبوت و معاد اصول همه ادیان است، نه فقط اصول دین ما. این حقیقت در زبانها و زمانها و اقوام مختلف، صور بیان مختلف به خود می‌گیرد که متناسب با شرایط هر قوم و ملتی است.

دکتر بینا دارای کتاب تالیفی یا ترجمه‌ای نیست. تنها کتابی که از ایشان منتشر شده است، کتاب نظم و راز است (انتشارات هرمس، ۱۳۸۵) که دربرگیرنده مقالات و گفت‌وگوهایی درباره حکمت الهی و هنر مقدس و مباحث زیبایی‌شناسی است. البته از ایشان مقاله‌ها و گفت‌وگوهایی در مجلات علمی به چاپ رسیده است. از جمله گفت‌وگویی که با مجله فرهنگستان هنر در سال ۱۳۶۷ انجام شده و درباره سمبولیسم در هنر است.

دو رویداد

رویداد اول) دکتر بینا در اردیبهشت ۱۳۸۴ بازنشسته شدند (و البته تا مدتی بعد به تدریس در دانشگاه صنعتی اصفهان ادامه دادند). به همین مناسبت، در همان ایام مجلس بزرگداشت و تقدیر از ایشان از سوی دانشکده علوم ریاضی دانشگاه صنعتی اصفهان برگزار شد. چهار عکس از این مجلس را ملاحظه کنید.

عکس سوم: از راست: دکتر ودادی، دکتر طاهریان، دکتر زنگنه، دکتر بینا، دکتر جهاننیده، دکتر مشکوری، دکتر حقانی، دکتر آقاسی و دکتر بهرامی

از راست: دکتر حمیدرضا ظهوری زنگنه (رئیس وقت دانشکده)، دکتر محمود بینا مطلق، سید محمود طاهری

رویداد دوم) حدود ۱۲ سال پیش، در روز پنج‌شنبه ۲۴ اردیبهشت ۱۳۸۸ **همایش فلسفه علم در دانشگاه صنعتی اصفهان** برگزار شد. این همایش با پیشنهاد دانشکده علوم ریاضی دانشگاه صنعتی اصفهان (آن زمان من رئیس دانشکده بودم) و برنامه‌ریزی این دانشکده و نهاد نمایندگی رهبری دانشگاه (به‌ویژه مسئول محترم وقت نهاد، حجت‌الاسلام عبدالحمید آکوچکیان)، پشتیبانی بی‌دریغ رئیس وقت دانشگاه دکتر غلامرضا قربانی و مدیریت اجرایی دکتر حامد صفائی‌پور برگزار شد. توضیحات بیشتر را درباره این همایش در متن پیوست سخنرانی فلسفه احتمال که در آپارات بارگذاری شده است بیابید، در نشانی www.aparat.com/v/xSf4h.

یادم هست که شخصا به دکتر بینا که بازنشسته شده بودند و کمتر دانشکده می‌آمدند، تلفن زدم و از ایشان برای سخنرانی دعوت کردم و پذیرفتند. چند روز بعد نیز تماس گرفتم که عنوان سخنرانی را جویا شوم و روز قبل همایش نیز برای هماهنگی آمد و شد تماس گرفتم، که گفتند خودشان با یکی از دوستانشان خواهند آمد.

چند خاطره

۱. **ترجمه به فرانسوی** سال ۱۳۸۱ مقاله‌ای نوشته بودم و قصد داشتم برای مجله‌ای ارسال کنم که افزون بر چکیده انگلیسی، چکیده فرانسوی نیز می‌خواست. چکیده انگلیسی را نزد دکتر بینا در دفتر کارشان در دانشکده بردم و موضوع را گفتم. در جا شروع به ترجمه به فرانسوی کردند، بدون مکث و بدون تصحیح. و تحویل من دادند.

۲. **درس فلسفه علم و امتحان آن** دکتر بینا سال‌ها دو درس تاریخ علم و فلسفه علم را در دانشگاه صنعتی اصفهان ارائه می‌دادند. و گفتنی است که بیشتر مطالب برپایه آثار افلاطون (با ترجمه محمدحسن لطفی) بود. ایشان به سبک خاص خود درس می‌داد و امتحان این دو درس معمولا شفاهی و گاه به صورت گفت‌وگو بود. سال ۱۳۸۳ که معاون آموزشی دانشکده بودم، برخی همکاران دانشکده، به بهانه راه‌اندازی بانک سوالات امتحانی، به من تاکید کردند که از دکتر بینا بخواهید امتحانات را حتما کتبی برگزار کند و برگه سوال‌ها را نیز تحویل آموزش دهد. من نپذیرفتم و گفتم دکتر بینا استاد تازه‌کار و معمولی نیست که کسی چون من درباره روش تدریس و روش آزمون توصیه‌ای کند، بلکه ایشان در تاریخ علم و فلسفه علم نظریه‌پرداز و صاحب کرسی هستند و دخالتی در روش کار ایشان نخواهم کرد و نکردم.

۳. همکار گرامی آقای دکتر مجتبی آقایی (هیأت علمی دانشکده علوم ریاضی دانشگاه صنعتی اصفهان) که از شاگردان دکتر بینا بوده‌اند، در مکاتبه‌ای که با ایشان داشتم لطف کردند و نمونه‌هایی از شخصیت و منش و سبک تدریس دکتر بینا را نوشتند و برایم فرستادند که با کمی ویرایش و به‌تفکیک نقل می‌کنم:

- بنده در مهر سال ۱۳۶۹ وارد دوره کارشناسی ریاضی دانشگاه صنعتی اصفهان شدم و درس ریاضی عمومی را با جناب آقای دکتر فرید بهرامی داشتم و از طریق ایشان به جناب آقای دکتر محمود بینا مطلق معرفی شدم. ترم بعد در دروس منطق ریاضی و تاریخ علم ایشان غیر رسمی شرکت کردم که شاهد سبک خاص و منحصر به فرد دکتر بینا در تدریس شدم که گویی نه تدریس که با بیان هر نکته‌ای پرواز می‌کردند. آقای دکتر بینا با مشاهده اندک علاقه و استعدادی در ما، بنده و دوست و هم‌دوره‌ایم آقای دکتر مسعود یاری را که اکنون در آمریکا می‌باشند مورد لطف خاص خویش قرار داده و در جلسات خصوصی فشرده، درس نظریه مجموعه‌ها را تا پایان مبحث فورسینگ که سرفصل یک درس پیشرفته در تحصیلات تکمیلی بود - از کتاب‌های مندلسون و تاکئوتی - در منزلشان تدریس نمودند. و بدین ترتیب ما را جهت شرکت در مدرسه تابستانی دوهفته‌ای منطق و ریاضی که به‌مناسبت راه‌اندازی پژوهشکده ریاضی IPM (تابستان ۱۳۷۱) با دعوت از تعداد قابل توجهی از منطق‌دانان سرشناس دنیا برگزار شد ثبت‌نام و آماده کردند. در طی دو هفته برگزاری مدرسه تابستانی فرصت هم‌صحبتی شبانه‌روزی با آقای دکتر بینا و جمعی از دانشجویان سابق ایشان را داشتم و علاوه بر راهنمایی در درک بهتر سخنرانی‌ها، ایشان یک دوره کامل کتاب هفت گنبد نظامی را بعد از شام ارائه می‌کردند و با جذابیت فوق‌العاده‌ای اشعار را می‌خواندند و تفسیر می‌کردند. ایشان به هر یک از اعضای هفت هشت نفری این دوره یک جلد کتاب مجموعه آثار نظامی گنجوی را هدیه دادند. علاوه بر آن چندین جلد کتاب منطق ریاضی و نظریه مجموعه‌ها از نویسندگان مختلف به بنده و دیگر دانشجویان هدیه دادند و در ترم‌های بعد که دروس آنالیز غیر استاندارد، هندسه دیفرانسیل، مبانی هندسه، هندسه منیفلد، توپولوژی، توپولوژی جبری، نظریه کاتگوری، نظریه توپوس، نظریه شیف و زبان-های یونانی و لاتین و عربی و مجموعه آثار افلاطون و مجموعه اشعار ابن‌فارض عارف مصری و ... را تدریس می‌کردند کتاب‌های بسیاری در این موضوعات به بنده و برخی از علاقمندان هدیه دادند، و من اکنون دارای گنجینه ارزشمندی از هدایای ایشان و کتبی که خودم در زمانی که با ایشان دوره‌های مختلف را می‌گذراندم تهیه کردم می‌باشم.

- آقای دکتر بینا بعد از بازنشستگی در سال ۱۳۸۴ کتابخانه ارزشمند شخصی خود را که شامل کتاب‌های مرجع فراوانی بود به دانشکده علوم ریاضی اهدا نمودند. دکتر بینا با روش جالبی این همه کتاب را به‌دست آورده بودند و هدیه می‌دادند. در آن سال‌ها دانشجویان سهمیه ارزی خرید کتب درسی داشتند و چون غالباً از کتب و جزوات زیراکسی استفاده می‌کردند و بلد نبودند کتاب سفارش دهند، دکتر بینا سهمیه دانشجویان متقاضی را یک‌جا استفاده می‌کردند و از کتابفروشی‌هایی که از زمان دانشجویی در آلمان و سوییس آشنا و مشتری دائم‌شان بودند کتب مورد نظر دانشجویان را یک‌جا سفارش می‌دادند و به‌علت خرید عمده و روابطی که با کتابفروشی‌ها داشتند تعداد زیادی کتاب هم به سفارش خودشان به‌عنوان تخفیف می‌گرفتند و به علاقمندان در دروس متنوعی که معمولاً غیر رسمی و خارج از برنامه آموزشی دانشگاه و براساس ذوق شخصی خودشان تدریس می‌کردند هدیه می‌دادند.

- دکتر بینا درس‌های تاریخ علم و فلسفه علم را به‌جای یک جلسه یک ساعت و نیم دو جلسه یک ساعت و نیم برگزار می‌کردند. در جلسه اول یکی از دروس یا مباحث خارج از برنامه درسی را مانند آنالیز غیراستاندارد، قضایای تمامیت و ناتمامیت گودل، ماشین‌های تورینگ، نظریه کاتگوری، نظریه توپوس، زبان یونانی و زبان لاتین و اشعار عرفانی فارسی و عربی تدریس می‌کردند، و در جلسه دوم هر ترم یکی از آثار افلاطون را با ارجاع مکرر به اصل یونانی آثار افلاطون و مفسران سرشناس آکادمی افلاطون مانند فلوپین جهت تفسیر و اصلاح ترجمه فارسی، تدریس می‌کردند که با استقبال بسیار بالای مستمعین آزاد از دانشکده‌های مختلف و فارغ‌التحصیلان روبرو می‌شد.
 - ایشان نسبت به نمره دانشجویان رسمی درس‌های تاریخ علم و فلسفه علم که بعضاً کمتر علاقمند بودند سخت‌گیری نمی‌نکردند و یادگاری تاریخی از تدریس این دروس را با علاقمندانی عموماً پایه و ثابت با جمعیتی قابل توجه به یادگار گذاشتند.
 - دکتر بینا علاوه بر دروس رسمی متنوعی که داشتند، تابستان‌ها کلاس‌هایی در دانشکده برای علاقمندان غیر رسمی برگزار می‌کردند. همچنین در منزلشان نیز جلسات منظمی از تفسیر قرآن و تفسیر اشعار و آثار ادبی و هنری و عرفان اسلامی و دیگر ادیان مخصوصاً آثار و مکاتب هند مانند ودانتا و بودیسم و عرفان سرخ‌پوستان و قبایل اولیه برگزار می‌کردند.
- (پایان نقل قول‌ها از دکتر آقایی)

سخن پایانی

روشن است که این یادداشت کوتاه نمی‌تواند همه جوانب زندگی و اندیشه و آثار دکتر بینا مطلق را بازتاب دهد. این مختصر که گفتم و نوشتم، به بهانه نشر ویدئوی سخنرانی ایشان با عنوان **در تعریف علم** (همایش فلسفه علم - اردیبهشت ۱۳۸۸ - دانشگاه صنعتی اصفهان) بود، که چند روز پیش در نشانی <https://www.aparat.com/v/84nl6> بارگذاری کرده‌ام. امید که این مختصر سودمند افتد.

سید محمود طاهری - شهریور ۱۴۰۰

نکته تکمیلی: در جایی از متن بالا نوشته‌ام که از دکتر محمود بینا مطلق - به‌جز کتابی با عنوان "نظم و راز" که مجموعه مقالات است - کتابی منتشر نشده است. گفتنی است که در سال ۱۴۰۰ کتاب "فلسفه علم در پرتو حکمت خالده" از ایشان منتشر شد که به همراهی آقای دکتر علیرضا کریمی زیارانی به زبان انگلیسی تألیف کرده بودند و در واقع در آن سال ترجمه این کتاب به زبان فارسی (مترجم: جناب آقای علیرضا ابراهیم‌زاده) منتشر شد.